

Rafał Czupryk

Szkolnictwo katolickie

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 16,
273-286

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rafał Czupryk

SZKOLNICTWO KATOLICKIE

*„Pojęcie edukacji zależy od koncepcji człowieka
i jego przeznaczenia, a więc zrozumienia kim jest człowiek
i co jest ostatecznym celem ludzkiego życia”*

Jan Paweł II

Przesłanie o wychowaniu

Pierwszą szkołą w życiu człowieka jest rodzina – wspólnota osób, gdzie od ojca i matki odebrać można najważniejszą lekcję życia – lekcję miłości. Rodzina jest także jedynym miejscem, gdzie człowiek od swoich rodziców – pierwszych i głównych wychowawców – uczy się wartości kulturalnych, etycznych, społecznych, duchowych i religijnych niezbędnych w rozwoju i powodzeniu w życiu społecznym. Wypełniając swoją misję wychowawczą rodzina wnosi wkład w dobro wspólne i stanowi pierwszą szkołę cnót społecznych, której potrzebują wszystkie społeczeństwa¹. Wychowując, rodzina potrzebuje jednak pomocy, a zapewnić ją mogą instytucje społeczne spośród których najważniejsze są państwo i Kościół. Do zadań państwa należy popieranie różnymi sposobami wychowania młodzieży, a mianowicie: ochrona obowiązków i praw rodziców oraz innych, którzy mają udział w wychowaniu, i dopomaganie im, przejmowanie wedle zasady pomocniczości wychowania w wypadku braku inicjatywy ze strony rodziców i innych społeczno-

¹ Por. DWCH, n. 3.

ści, lecz z uwzględnieniem życzeń rodziców, ponadto zakładanie własnych szkół i instytucji, w miarę jak dobro wspólne tego wymaga. Zadaniem Kościoła jest natomiast wskazać wszystkim ludziom drogę zbawienia, a wierzącym udzielić życia Chrystusowego i wspomóc ustawiczną opieką, aby mogli osiągnąć pełnię tego życia. Dodatkowo, Kościół obowiązany jest dawać swoim dzieciom takie wychowanie, dzięki któremu całe ich życie byłoby przepojone duchem Chrystusowym, równocześnie zaś udzielać swej pomocy wszystkim ludziom do zdobywania pełnej doskonałości ludzkiej osoby, do dobra również ziemskiej społeczności i w budowaniu świata bardziej ludzkiego². To wielkie dzieło odpowiedzialnego wychowania człowieka jest realizacją celu najważniejszego, co podkreślił Jan Paweł II mówiąc: „w wychowaniu chodzi właśnie o to, ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, ażeby bardziej był, a nie tylko więcej miał, aby więc poprzez wszystko, co ma, co posiada, umiał bardziej i pełniej być człowiekiem, to znaczy ażeby również umiał bardziej być nie tylko z drugimi, ale i dla drugich”³. W tym kontekście papież niejednokrotnie zachęcał do posyłania dzieci i młodzieży do szkół, gdzie wychowanie młodego pokolenia odbywa się w łączności z Chrystusem i Kościołem, gdzie przekazywany jest prawdziwy obraz Boga, człowieka i świata. Mowa jest tu o dobrze prowadzonych szkołach katolickich, gdzie młodzi mogą otwarcie przyznawać się do swoich przekonań religijnych i zgodnie z nimi postępować.

Prawodawstwo Kościoła Powszechnego i Kościoła w Polsce o szkolnictwie katolickim

Uważne zbadanie różnych definicji, które proponuje się na określenie *szkoły* oraz innowacje zarysowujące się obecnie w instytucjach szkolnych różnego stopnia pozwalają określić szkołę jako miejsce integralnej formacji osoby, poprzez systematyczną i krytyczną asymilację kultury⁴. W świetle dokumentu soborowego *Gravissimus educationis* „szkoła mocą swego posłannictwa kształtuje (...) władze umysłowe, rozwija zdolność wydawania prawidłowych sądów, wprowadza w dziedzictwo kultury (...), kształci zmysł wartości, przygotowuje do życia zawodowego, sprzyja dyspozycjom do wza-

² Tamże.

³ Jan Paweł II, *Przemówienie w siedzibie UNESCO*, Paryż, 2 czerwca 1980, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura*, Rzym 1986.

⁴ Por. Kongregacja do spraw edukacji katolickiej, *Szkoła Katolicka* [dalej: KSEK], zob. [http://rsk.edu.pl/pliki/ File/RSK/Biblioteczka/szkola_katolicka.pdf](http://rsk.edu.pl/pliki/File/RSK/Biblioteczka/szkola_katolicka.pdf), n. 26.

jemnego zrozumienia się, stwarzając przyjazne współzycie wśród wychowanków różniących się charakterem i pochodzeniem, ponadto stanowi jakby pewne centrum, w którego wysiłkach i osiągnięciach powinny uczestniczyć równocześnie rodziny, nauczyciele, różnego rodzaju organizacje rozwijające życie kulturalne, obywatelskie, religijne, państwowe i cała społeczność ludzka”⁵. Definiując działalność dydaktyczną i wychowawczą, szkoła w naturalny sposób wpisuje się w misyjną powinność Kościoła. Apostolsko zaangażowana, zakorzeniona w duchu ewangelicznych prawd, staje się placówką o charakterystycznej tożsamości, którą legitymuje nurt szkolnictwa katolickiego.

Źródłem i fundamentu szkoły katolickiej należy szukać w Chrystusowym nakazie: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody (...). Uczyńcie je zachowywać wszystko, co wam nakazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,19-20). Rodząca się misja szkoły zwrócona jest ku moralności i kształtowaniu postaw. Dodatkowo, szkoła nabiera cech zorganizowanego centrum kultury – staje się miejscem mistrzowskiej sztuki wychowania [łac. *ars artium et scientia scientiarum*; gr. *paideia*]. Szkoła katolicka posiada zatem swoją własną, integralną tożsamość. W soborowej Deklaracji *Gravissimus educationis* czytamy, iż szkoła tego typu dąży do celów duchowych i do prawdziwie humanistycznej formacji młodzieży. Jej cechą charakterystyczną jest tworzenie atmosfery ożywionej ewangelicznym duchem wolności i miłości, pomaganie młodzieży, aby rozwijając własną osobowość, jednocześnie wzrastała według nowego stworzenia, którym stała się przez chrzest, i wreszcie takie podporządkowanie całej kultury ludzkiej zgodnie z orędziem zbawienia, aby stopniowe poznawanie świata, życia i człowieka, zdobywane przez wychowanków, oświetlone było wiarą.

Szkołę katolicką identyfikuje chrześcijańska koncepcja świata, której program wychowawczy opiera się na założeniu, że pierwszym Wychowawcą jest Jezus Chrystus. Wszystkie działania pedagogiczne podporządkowane są zatem Jego nauce⁶. Celem szkoły jest integralna formacja ucznia-wychowanka w trosce o jego pełny rozwój osobowy, który przebiega jako synteza formacji: intelektualnej, duchowej, emocjonalnej i fizycznej. Szkoła katolicka uznaje dodatkowo słuszną autonomię praw i metod badawczych poszczególnych dyscyplin, służących całościowej formacji osoby; pobudza i stwarza podstawy do szukania prawdy i wartości absolutnych; stopniuje i dostosowuje propozycje wychowawcze do różnych sytuacji poszczególnych osób i całych rodzin; w duchu

⁵ Por. DWCH, n. 5.

⁶ Tamże, n. 8.

odpowiedzialności eklezjalnej upowszechnia postawy szacunku, sprawiedliwości i tolerancji. Praca intelektualna, wzbogacona o wymiar religijny, umacnia chrześcijańską formację osobowości ucznia.

W praktyce, religijny wymiar wychowania wyraża się w takim sposobie wychowania, w którym: nie szablon, lecz osoba jest w punkcie wyjścia i dojścia; harmonijnie łączy się przyrodzoność z nadprzyrodzonością; nie ideologia, lecz system wartości obiektywnych i absolutnych stanowią podstawę programu wychowawczego; całościowo kształtuje się rozum, uczucia i wolę; nie lekceważy się wykształcenia formalnego; służy się jednostce i całemu społeczeństwu; nie oddziela się procesu wychowawczego od nauczania; nie występują skrajności (rygoryzm – pobłażliwość); istnieje współbrzmienie wszystkich autorytetów; istnieją te same prawa moralne, tak dla wychowawcy, jak i dla wychowanka. W efekcie, dojrzały i świadomy swego powołania uczeń-wychowanek jest gotowy do apostołskiej działalności w życiu społecznym i publicznym⁷.

Szkoła katolicka jest instytucją mającą podmiotowość kościelną i działającą w systemie edukacji państwowej. Podmiotowość eklezjalna decyduje o istocie szkoły i jej posłannictwie. Natomiast podmiotowość w systemie edukacyjnym przejawia się w realizowaniu przez nią typowych dla szkoły funkcji i celów, ponieważ „nie może być szkołą katolicką, jeśli nie jest najpierw szkołą”⁸. Zasady zakładania i prowadzenia szkół katolickich omawia Kodeks Prawa Kanonicznego⁹. Kryteria funkcjonowania dotyczą także nauczania i wychowania oraz doboru grona pedagogicznego, co stanowi o specyficznej tożsamości szkoły. Szkołą uważa się prawnie za katolicką, kiedy kierowana jest przez kompetentną władzę kościelną lub kościelną osobę prawną publiczną (diecezję, parafię, zgromadzenie zakonne) albo została uznana za katolicką (np. prywatne stowarzyszenia wiernych) dokumentem na piśmie przez kompetentną władzę kościelną (w diecezji jest nią biskup diecezjalny).

Katolicka szkoła otwarta jest dla wszystkich bez względu na wyznanie, czy światopogląd, a rodzice, którzy zdecydują się posłać dzieci do tego typu szkoły winni znać jej program i cele oraz je akceptować. Szkoła powinna zapewnić uczniom tak wysoki poziom nauczania, jak w innych szkołach danego kraju. Szczególne miejsce w programie szkoły katolickiej zajmuje wychowanie w duchu wartości chrześcijańskich i Magisterium Kościoła. Dokonuje się ono także przez nauczanie, głównie religii, która w siatce za-

⁷ Por. KSEK, n. 33-63.

⁸ Tamże, n. 25.

⁹ KPK, kan. 803.

jęć ma znaczenie pierwszorzędne, jak również przez nauczanie pozostałych przedmiotów szkolnych¹⁰.

Prawodawstwem szkolnictwa katolickiego w Polsce zajął się II Polski Synod Plenarny (1991-1999)¹¹. Ukazał on koncepcję szkoły katolickiej w oparciu o naukę Soboru Watykańskiego II oraz o Kodeks Prawa Kanonicznego, podkreślając takie jej elementy i cechy jak: aprobatą biskupa diecezjalnego, pełna formacja ludzka i chrześcijańska uczniów, kierowanie się w nauczaniu i wychowaniu światłem wiary i zasadą personalizmu, otwartość na każdego ucznia bez względu na światopogląd i wyznanie, wysoko wykwalifikowana kadra pedagogiczna cechująca się walorami religijnymi i moralnymi. Synod dokonał również oceny aktualnej sytuacji w polskiej szkole i w jej kontekście szkolnictwa katolickiego, podkreślając wagę treści wychowawczych, skupionych wokół wartości rodzinnych, chrześcijańskich i obywatelskich¹². Zgodnie z Konkordatem zawartym między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską¹³, Synod Plenarny zobowiązał szkoły katolickie do respektowania prawa polskiego w realizacji przez nie minimum programowego. Z kolei w dokumencie *Wytyczne dotyczące szkół katolickich*¹⁴ wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski podkreślono wagę nauczania religii w wychowaniu młodego pokolenia oraz, co jest nowością w stosunku do dokumentów Kościoła Powszechnego, wprowadzono rozróżnienie na szkoły katolickie w ścisłym znaczeniu¹⁵ oraz na szkoły zwane katolickimi w znaczeniu szerszym¹⁶. W *Dyrektorium katechetycznym Ko-*

¹⁰ Tamże. kan. 795-806.

¹¹ Zob. http://rsk.edu.pl/pliki/File/RSK/Biblioteczka/II_polski_synod_plenarny.pdf

¹² Tamże.

¹³ Zob. <http://www.episkopat.pl/konkordatowa/kon-1.htm>, art. 14.

¹⁴ Zob. Konferencja Episkopatu Polski: *Wytyczne dotyczące szkół katolickich*, zob. <http://www.kuria.gliwice.pl/czytelnia/dokumenty/index.php>

¹⁵ Szkoły katolickie, podstawowe i średnie (zawodowe, techniczne, ogólnokształcące) dzielą się na: a) prowadzone przez parafie, diecezje – założone mocą decyzji biskupa diecezjalnego lub za jego zgodą; b) prowadzone i założone przez zgromadzenia zakonne za zgodą biskupa diecezjalnego; c) prowadzone przez katolików (osoby fizyczne, zespoły, stowarzyszenia) – powstały z ich inicjatywy oraz na ich prośbę zostały uznane za katolickie dekretem biskupa diecezjalnego. Por. Konferencja Episkopatu Polski: *Wytyczne dotyczące*.

¹⁶ W dokumencie czytamy: „Są szkoły nazywane przez fundatorów „katolickimi”, które nie posiadają koniecznej aprobaty władzy kościelnej. W zapisie swoich statutów szkoły te niekiedy powołują się na zasady chrześcijańskie i deklarują swój związek z wiarą i Kościołem. Kodeks Prawa Kanonicznego postanawia, że żadna szkoła, chociażby w rzeczywistości była katolicka, nie może nosić nazwy: „szkoła katolicka” bez zgody kompe-

ściola katolickiego w Polsce opracowanym przez Konferencję Episkopatu Polski czytamy iż „(...) szkoła katolicka odwołuje się do chrześcijańskiej wizji człowieka i świata, jest miejscem integralnego wychowania, ewangelizacji, nauczania, inkulturacji i wdrażania dialogu życia pomiędzy młodymi różnych religii i środowisk społecznych; jej zadania i program zmierzają do zapewnienia syntezy między kulturą i wiarą z jednej strony oraz wiarą i życiem z drugiej. W tej perspektywie szkoła katolicka jest otwarta dla wszystkich, którzy zaakceptują i podejmą przyjętą ofertę programową. Jednocześnie – o czym czytamy w *Dyrektorium* – tożsamość szkoły wyraża się przez formowanie katolików świadomych swego powołania i miejsca, zarówno w Kościele, jak i we współczesnym społeczeństwie”¹⁷.

Jan Paweł II wypowiadając się na temat szkolnictwa katolickiego podkreślił, iż szkoła tego typu „(...) winna odróżniać się od szkoły państwowej nie tylko poziomem organizacyjnym i metodologicznym, lecz także specyficznym ukształtowaniem całości, które zarówno materiał nauczania, jak i osobę ucznia stawia w szerszych ramach planu Bożego w odniesieniu do człowieka zrealizowanego i przedstawionego w Jezusie Chrystusie¹⁸. Oryginalność i tożsamość szkoły katolickiej, a także jej autentyczny dynamizm – o czym mówił papież przy innej okazji – zależy od przyjęcia i włączenia ewangelicznego światła w konkretne życie wspólnoty szkolnej i wszystkich jej członków¹⁹. Uczeń powinien nie tylko rozwijać się intelektualnie zdobywając nową wiedzę, ale również kształtować całą swoją osobowość w duchu integralnej formacji: do wolności i odpowiedzialności, do smaku piękna i do twórczości artystycznej, do otwarcia wobec innych²⁰. Jego wychowanie w wierze, choć jest zadaniem obejmującym całe życie, właśnie w okresie nauki wymaga szczególnej uwagi (inicjacja chrześcijańska, wybór stanu, kryzysy religijne,

tentnej władzy kościelnej. Mimo, że wspomniane szkoły nie mogą być nazwane „katolickimi”, jednak nauczanie katolickie i wychowanie religijne, jeśli w nich są przekazywane, podlegają władzy kościelnej. Konferencja Episkopatu powinna w tej sprawie wydać ogólne normy, a biskup diecezjalny kierować tą dziedziną i nad nią czuwać”. Por. Konferencja Episkopatu Polski: *Wytyczne dotyczące*.

¹⁷ Por. <http://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/dyrektorium-kat/index.html>, [dalej: DKKKwP, n. 94].

¹⁸ Jan Paweł II, Przemówienie do nauczycieli, uczniów i rodziców instytucji prowadzonych przez zakonnice (27.11.1982), w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, red. A. Dymmer, Szczecin-Warszawa 2002, s. 183-185.

¹⁹ Jan Paweł II, Przemówienie do wychowanków w Marsylii (8.05.1981), w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 143-144.

²⁰ Jan Paweł II, Przemówienie do uczestników XXXV zebrania Federacji Instytutów Działalności Wychowawczej (28.12.1981), w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 157-158.

bolesne doświadczenia)²¹. Szkoła powinna więc pomóc uczniowi rozwijać w sobie autentyczne wartości ludzkie: świadomość własnej godności, poczucie odpowiedzialności, ducha solidarności, oddanie dla wspólnego dobra, poczucie sprawiedliwości, uczciwość i prawość. Wszystkie te cechy opierają się na wartościach ewangelicznych wyrażonych w przykazaniach miłości Boga i bliźniego²². Odebrane wychowanie w szkole katolickiej ma prowadzić do świadomego wyboru swego życiowego powołania, zarówno w sensie zawodu, jak i osobistej drogi życiowej. Ma dostarczyć motywacji popierając klimat wiary, wielkoduszności i służby. Dzięki temu młody człowiek powinien wyzwalać się spod presji uwarunkowań, pod naciskiem których odpowiedź na wezwanie Chrystusa jawi się jako naiwność lub rzecz niemożliwa²³. Być wykształconym przez szkołę katolicką znaczy być bardziej przygotowanym do życia: mieć większą zdolność oceny, czym jest życie, co ono ma do zaoferowania i co człowiek może ofiarować rodzinie ludzkiej. Chrześcijańskie świadectwo absolwenta szkoły buduje społeczność, która opiera się na wartościach najwyższych i uniwersalnych²⁴.

Organizacja szkolnictwa katolickiego w Polsce

Początek szkół katolickich na ziemiach polskich datuje się na wiek XIII. Były to najpierw pojedyncze, elitarne placówki powstałe przy klasztorach i parafiach. Młodzi chłopcy uczyli się m.in. podstaw pisania, czytania, liczenia, ale również zasad uprawy roli. Bardziej zaawansowane szkoły przykatedralne uczyły już według ustalonego programu nauczania, w skład którego wchodziły m.in. gramatyka, arytmetyka, retoryka, geometria, astronomia czy muzyka. Wielki wkład w rozwój szkolnictwa katolickiego wnieśli jezuici i pijarzy, których szkolnictwo miało charakter wybitnie etyczny

²¹ Jan Paweł II, Przemówienie do wychowawców chrześcijańskich (5.11.1982), w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 180.

²² Jan Paweł II, Przemówienie do nauczycieli i wychowawców. *Chrześcijańscy wychowawcy kształtują ludzi wolnych, obywateli sprawiedliwych i prawych, budujących pokój*, w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 194.

²³ Jan Paweł II, *List na Światowy Dzień modlitw o powołania kapłańskie i zakonne* (2.02.1989), w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 76.

²⁴ Por. Jan Paweł II, Przemówienie wygłoszone na spotkaniu z władzami szkół katolickich (1.06.1982), w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 170-174; tenże, Przemówienie dla uczestników XV Krajowego Kongresu Włoskiego Katolickiego Związku Nauczycieli Szkół Średnich (16.03.1981), w: tamże, s. 138.

i patriotyczny, a w placówkach, które prowadzili, młodzi adepci uczyli się m.in. zasad dobrego zachowania się czy też poprawnej polszczyzny.

W okresie zaborów działalność edukacyjna Kościoła katolickiego miała na celu podtrzymanie w młodzieży polskości. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości nastąpił intensywny rozwój szkolnictwa katolickiego. Po wojnie władze komunistyczne w większości zlikwidowały tego typu placówki. Czasy PRL przetrwało jedynie kilka renomowanych szkół: żeńskie licea prezentek, niepokalanek, nazaretanek, urszulanek i zmartwychwstanek oraz męskie liceum pijarów i zasadnicza szkoła zawodowa salezjanów.

Nowe szkoły zaczęły powstawać dopiero po roku 1991, gdy umożliwiły to zmiany w polskim prawie oświatowym²⁵. Z roku na rok przybywało placówek o charakterze katolickim i obecnie (rok 2009) jest ich 500²⁶. Najwięcej jest gimnazjów – bo aż 173, liceów – 138, szkół podstawowych – 133. Ponadto działa także 18 szkół zawodowych i 3 szkoły policealne. Istnieje także 20 szkół dla dzieci niepełnosprawnych oraz 15 szkół dla chorej i trudnej młodzieży.

Katolickie szkoły cieszą się nie tylko renomą ale również zaufaniem rodziców, gdyż oferują uczniom ciekawy program edukacyjny oraz kładą większy nacisk na ich wychowanie. We wszystkich szkołach katolickich uczniowie modlą się wraz z nauczycielami, uczestniczą we Mszach świętych i rekolekcjach. Rodzice zdecydowanie życzą sobie wychowania religijnego, nawet gdy sami są niewierzący, gdyż sądzą, że gwarantuje ono sukces wychowawczy. Dużym atutem szkół katolickich oprócz ich programu wychowawczego jest także rozszerzona oferta językowa dla uczniów oraz dodatkowe zajęcia jak np. basen, kursy tańca towarzyskiego, karate czy gimnastyka korekcyjna.

Większość szkół, bo aż 318 jest prowadzonych przez tzw. kościelne osoby prawne czyli zgromadzenia zakonne (prym wiodą salezjanie i jezuita) lub diecezje czy parafie. Natomiast 174 szkoły powstały i działają z inicjatywy różnych stowarzyszeń czy fundacji. Co ciekawe, w Polsce istnieje także 8 szkół katolickich, które prowadzą osoby prywatne. W sumie,

²⁵ Podstawy prawne do rozwoju nowych szkół katolickich dała *Ustawa o systemie oświaty* (7.09.1991), zob. http://www.menis.pl/prawo_oswiatowe.html

²⁶ Dla porównania, według informacji watykańskiej Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, na świecie działa około 250 tysięcy szkół katolickich, w których kształcą się blisko 42 miliony uczniów (w Afryce 10 mln, w Ameryce 12 mln, w Azji 10 mln, w Europie 9 mln, w Oceanii 800 tys.). W zlaicyzowanej Belgii w szkołach katolickich kształcą się ok. 60 procent dzieci. W Wielkiej Brytanii wielu rodziców chrzci dzieci w Kościele katolickim tylko po to, by mogły dostać się do szkół katolickich. W Tajlandii, w której żyje zaledwie 300 tysięcy katolików, do szkół katolickich uczęszcza 465 tysięcy dzieci. Źródło: <http://goscniendzielny.wiara.pl/wydruk.php?grupa=6&art=1201163963&dzi=1104786574 &idnumeru=1201163089>.

w szkołach katolickich w Polsce kształcą się ponad 54 tys. uczniów i ich liczba co roku wzrasta, choć wciąż to niewielki odsetek w odniesieniu do liczby ogółu uczniów w skali kraju (4,4 mln). O tym, że dobre szkoły katolickie są potrzebne, świadczy fakt, iż wiele z nich cieszy się ogromnym powodzeniem zarówno wśród uczniów, jak i ich rodziców. Do niektórych elitarnych placówek nabór prowadzony jest już na... 2015 rok!²⁷

Spośród uczelni wyższych najstarsze tradycje ma Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Mimo trudności i szykan, jakie dotknęły go w okresie PRL, uniwersytet nie tylko nie zaprzestał działalności, ale po 1989 r. coraz prężniej się rozwija. Oferta edukacyjna KUL to nie tylko teologia, ale liczne kierunki studiów licencjackich, magisterskich, inżynierskich, doktorskich i podyplomowych. Jednym z najmłodszych w kraju jest Uniwersytet Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Choć bywa potocznie uważany za katolicki, to taki charakter mają jedynie trzy z ośmiu wydziałów tej uczelni: teologiczny, prawa kanonicznego i filozofii chrześcijańskiej, a jest to państwowa uczelnia wyższa o inspiracji chrześcijańskiej. UKSW powstał w 1999 r., na bazie istniejącej od 1954 r. Akademii Teologii Katolickiej. Obecnie kształcą studentów na dwudziestu czterech kierunkach studiów. Wśród uniwersytetów katolickich ceniona jest również Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, gdzie studiować można nie tylko teologię, ale również historię, ochronę dóbr kultury, nauki o rodzinie czy dziennikarstwo. Studenci kształcą się na pięciu wydziałach. Uczelnia należy do Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich. Dnia 19 czerwca 2009 r. papież Benedykt XVI dokonał przekształcenia PAT w Krakowie na Papieski Uniwersytet Jana Pawła II. W ten sposób Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie dołączyła do grona kilkunastu uniwersytetów papieskich na świecie, funkcjonujących w Rzymie, Salamance oraz w krajach Ameryki Południowej. Ponadto Papieskie Wydziały Teologiczne istnieją także w Warszawie i Wrocławiu. Nowym zjawiskiem są uczelnie wyższe tworzone przez podmioty zakonne. Coraz lepsze noty zbiera dynamicznie rozwijająca się od 10 lat Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie, odwołująca się do tradycji edukacyjnej jezuitów. Na tej kościelnej uczelni z prawami państwowymi można studiować m.in. filozofię, kulturoznawstwo, pedagogikę, politologię i pracę socjalną²⁸.

Wszystkie szkoły katolickie w Polsce zrzeszone są w powołanej przez 269. Konferencję Episkopatu Polski Radzie Szkół Katolickich (1994). Rada

²⁷ Źródło: *Nasz Dziennik*, 18 marca 2009, Nr 65 (3386): <http://www.naszdziennik.pl/index.php?typ=sk&dat=20090318&id=sk12.txt>; por. także: <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x21299/kosciol-lat-wolnosci-szkolnictwo-katolickie>

²⁸ Źródło: <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x21299/kosciol-lat-wolnosci-szkolnictwo-katolickie>

jest kościelną jednostką organizacyjną o zasięgu ogólnopolskim do której należą katolickie szkoły podstawowe, gimnazja, licea ogólnokształcące oraz licea zawodowe prowadzone przez zakony i katolickie stowarzyszenia oraz te szkoły, które zostały uznane za katolickie dekretem biskupa diecezjalnego i są prowadzone przez inne osoby prawne lub fizyczne. Rada posiada osobowość prawną kościelną i cywilną, choć nie podlega prawu o stowarzyszeniach. Uchwalony w 1994 r. Statut Rady Szkół Katolickich *Wytoczne dotyczące szkół katolickich*, zmodyfikowany w 2000 r., definiuje tę organizację i określa charakter jej działalności. Na jej czele stoi przewodniczący, każdorazowo zatwierdzany przez Konferencję Episkopatu Polski. Rada posiada też biskupa asystenta ustanowionego także przez to gremium.

Najważniejsze zadania Rady to koordynowanie współpracy między szkołami katolickimi w zakresie wychowania, nauczania, doskonalenia programów nauczania dla potrzeb szkolnictwa katolickiego oraz wspomaganie szkół katolickich w zachowaniu ich tożsamości. Rada służy także doradztwem prawnym oraz podejmuje szereg działań zmierzających do gwarantowania obecności szkoły katolickiej w życiu społecznym. Systematycznie zajmuje się formacją nauczycieli i wychowawców, dla których organizuje kursy doskonalące ich kwalifikacje zawodowe oraz konferencje i zebrania plenarne. W 2004 r. z inicjatywy Rady powstała placówka doskonalenia Nauczycieli Rady Szkół Katolickich – *Pro Formatione*, która realizuje powyższe cele. Najbardziej znane inicjatywy to: Ogólnopolskie Forum Szkół Katolickich i Ogólnopolskie Forum Młodzieży Szkół Katolickich. Od 1998 r. Rada Szkół Katolickich jest pełnoprawnym członkiem Europejskiego Komitetu Edukacji Katolickiej (CEEC) z siedzibą w Brukseli. Przedstawiciele Rady biorą udział w Światowych Kongresach Szkolnictwa Katolickiego²⁹.

Szkoła katolicka w świetle polskiego prawa oświatowego

Szkoła katolicka należy do systemu edukacji w Polsce i podlega regulacji prawa oświatowego. Jest podmiotem nie tylko prawa kościelnego, lecz także prawa publicznego. Składają się na nie przepisy zawarte w zasadniczych i obowiązujących w Polsce aktach prawnych: w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*³⁰, *Konkordacie między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską*³¹, *Ustawie o wolności sumienia i wyznania*³² oraz w *Ustawie*

²⁹ Źródło: <http://www.rsk.edu.pl/>

³⁰ Zob.: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

³¹ Zob.: <http://www.episkopat.pl/konkordatowa/kon-1.htm>

*o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*³³. Szczegółowe postanowienia prawne odnoszące się do szkolnictwa katolickiego zawierają dwie ustawy wielokrotnie nowelizowane: *Ustawa o systemie oświaty* z 7 IX 1991 r.³⁴ oraz *Ustawa – Karta Nauczyciela* z 26 I 1982 r.³⁵ Konkretyzacja wielu aspektów działalności oświatowej mieści się z kolei w rozporządzeniach ministerialnych. Regulacje prawne zawarte w tych aktach stanowią prawo oświatowe, które jest podstawą funkcjonowania szkoły katolickiej w Polsce. Najważniejszymi zagadnieniami, które charakteryzują szkołę katolicką jako pełnoprawną instytucję w systemie polskiej edukacji są: publiczny i niepubliczny status prawny szkoły, zasady zarządzania, działalność dydaktyczno-wychowawcza, nadzór pedagogiczny nad szkołą, prawa i obowiązki nauczycieli i uczniów oraz szkoła jako zakład pracy. Zgodnie z *Ustawą o systemie oświaty*, szkoła katolicka może być: podstawową, gimnazjum, liceum ogólnokształcącym, zawodową (zasadniczą lub technikum) oraz policealną.

Nauczyciel – wychowawca w szkole katolickiej

Program wychowawczy szkoły katolickiej legitymuje osoba nauczyciela-wychowawcy. Jego obecność nie ogranicza się jedynie do rzetelnego przekazywania wiedzy – jako mistrz wspiera swoich uczniów w nabywaniu sprawności pozwalających żyć w prawdzie i miłości. Katolicki wychowawca wezwany jest do kierowania się w swojej pracy i życiu nauczaniem Kościoła. Wymaga się od niego odpowiednich kwalifikacji zawodowych, merytorycznych i praktycznych określanych przez Kodeks Prawa Kanonicznego jako *prawość życia*, wyrażającą się głównie w postępowaniu zgodnym z moralnością chrześcijańską. Nauczyciel staje się w ten sposób świadkiem wiary i tym samym jej apostołem³⁶. Wobec uczniów-wychowanków podejmuje zadanie podtrzymywania i rozwijania łaski wiary otrzymanej na chrzcie świętym poprzez towarzyszenie im na drodze do doskonałości i przygotowanie ich do dawania świadectwa o Chrystusie³⁷. Nauczyciel

³² Zob.: <http://www.abc.com.pl/serwis/du/1998/0375.htm>; także: <http://www.abc.com.pl/serwis/du/2004/1534.h>

³³ Zob.: <http://www.prawo.lex.pl/bap/student/Dz.U.1989.29.154.html>

³⁴ Zob.: http://www.menis.pl/prawo_oswiatowe.html

³⁵ Zob.: <http://prawo.vulcan.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=2>

³⁶ Zob. KPK, kan. 795-806.

³⁷ Por. DWCH, n. 8.

chrześcijański powinien poszukiwać możliwości głębszych, istotniejszych dla rozkwitu osobowości chrześcijańskiej ucznia-wychowanka, niż to pozwala opanowanie różnych dyscyplin naukowych. Dzięki nauczaniu może ukształtować umysł i serce wychowanków zbliżając ich do jedności z Chrystusem. Posiadając chrześcijańską mądrość i kompetencje zawodowe, poprzez swój czyn i przez całą swoją postawę, jest w stanie zaszczerpić w serca uczniów depozyt wiary i prawdy³⁸.

Wobec tak ważnych zadań, dobór kadry pedagogicznej w szkołach katolickich, przeprowadzany jest starannie i w sposób szczególny. Kryterium wyznacza nie tylko kompetencja zawodowa, zdolności wychowawcze i dydaktyczne, ale także walory etyczne i praktyki życia sakramentalnego³⁹. Nauczyciel szkoły katolickiej powinien zatem odznaczać się: gruntownym wykształceniem i odpowiednimi kwalifikacjami; wysokim poziomem moralności i etyki; ludzką dojrzałością; uporządkowanym życiem osobistym; spójnością wewnętrzną między wiarą i życiem; stałym wzrostem w wierze, która widoczna w życiu staje się ewangelicznym świadectwem⁴⁰. Dodatkowo, przez odpowiednie duszpasterstwo, powinien zadbać o formację sumienia. Jako członek Ludu Bożego i obywatel społeczności ludzkiej, ma je tylko jedno – chrześcijańskie, którym powinien kierować się w obydwu porządkach⁴¹.

Rodzice wobec szkoły katolickiej

Jan Paweł II mówiąc o wychowaniu podkreślał priorytetową rolę rodziców. W Adhortacji Apostolskiej *Familiaris consortio* przypomniał: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców. Do rodziców bowiem należy stworzyć taką atmosferę rodzinną, przepojoną miłością i szacunkiem dla Boga i ludzi, aby sprzyjała całemu osobistemu i społecznemu wychowaniu dzieci”⁴². Rodzice zatem, to pierwsi wychowawcy swoich dzieci, którzy tworzą w rodzinie takie środowisko, które jest właściwym miejscem kształtowania wartości,

³⁸ Por. KSEK, n. 41-43; 78-80; 88.

³⁹ Zob. DKKKwP, n. 94.

⁴⁰ J. Kordzikowski, *Nauczyciel świadkiem wiary*, w: *Krajowa Rada Szkół Katolickich. Szkoła Katolicka*, Szczecin 2000, s. 37-45.

⁴¹ Zob. DA, nr 5.

⁴² Źródło: <http://ekai.pl/biblioteka/dokumenty/x159/adhortacja-familiaris-consortio/>

postaw i cnót młodego człowieka. Wychowawcza atmosfera rodziny powinna znaleźć przełożenie w wychowawczej atmosferze szkoły. Wymagania stawiane w tym względzie przez szkołę powinny pokryć się z wymaganiami jakie stawia dziecku rodzina. Osiągnięte optimum to ogromna szansa na prawidłowy rozwój i skuteczne wychowanie młodego człowieka.

W szkole katolickiej wychowawczy wysiłek rodziny i szkoły jest harmonijnie kierowany ku konkretnym działaniom: a) wspieranie się w procesie wychowania dzieci jest wolą obu stron, które chcą wychować i wykształcić; b) wzajemne zrozumienie otwiera na przyjęcie życzliwej krytyki i uzasadnionych uwag; c) spychanie odpowiedzialności tylko na jedną ze stron – szkołę lub rodzinę jest niedopuszczalne. Rodzice podejmując decyzję o wyborze szkoły przyjmują także zobowiązanie, że poprą jej misję, w tym wychowawcze działania nauczycieli, które służą szlachetnemu wychowaniu dzieci.

Przy braku mądrej współpracy, braku miłości która wymaga, braku konsekwencji i pozytywnych wzorców, którymi młodzi mogliby się zafascynować, a jedynie bezrefleksyjnym przyzwoleniu na spontaniczny rozwój i samorealizację, dochodzi do wychowawczej klęski rodziców i nauczycieli. Konsekwencją zaś naiwności w sferze aksjologicznej jest błędna filozofia życia i nieuchronny, jeszcze większy kryzys świata ludzi młodych. W tej sytuacji rodzice posyłając swe dzieci do szkoły katolickiej muszą pamiętać o jeszcze jednej kwestii: młody człowiek budując swoje człowieczeństwo, co przecież nie dokonuje się ani spontanicznie ani mechanicznie, potrzebuje autorytetów i swoich rodziców i swoich wychowawców. Wychowanie to zatem „wysiłek zespołowy” domu i szkoły. Wychowanek ma pogłębić i dopełnić w szkole to wszystko, co otrzymał od rodziców w domu. Fundamentalną więc kwestią wszelkich działań wychowawczych jest zgodność obu instytucji w rozumieniu kim jest człowiek, kto jest wychowywany i czym jest sam proces wychowania.

To nie jest teoria. Wspólna perspektywa wychowawcza szkoły i rodziny to wspólna świadomość, że młodego człowieka nie można wychowywać na dwa sposoby – domowy i szkolny. W ostateczności współpraca szkoły katolickiej z rodzicami przyjmuje za cel jak najlepsze przygotowanie ucznia-wychowanka do życia chrześcijańskiego w społeczności ludzkiej. Szkoła, rodzina i Kościół wzajemnie sobie służąc pomocą i dopełniającą działalnością tworzą – o czym pisał już Pius XI w encyklice *Divini illius magistri* – „jeden ścisły organizm wychowania chrześcijańskiego”⁴³. Zainteresowanie rodziców szkołą katolicką nie może więc ograniczyć się do oczekiwań i roszczeń stawianych szkole jedynie w przestrzeni edukacyjnej, lecz winno poszerzać

⁴³ Pius XI, Encyklika *Divini illius magistra*, w: *Szkoła katolicka w nauczaniu Kościoła*, s. 38.

się o aktywne zaangażowanie na rzecz celu najważniejszego – wychowania człowieka w człowieku.

„[...] w Polsce powstaje coraz więcej szkół katolickich. Jest to znak, że Kościół jest obecny w sposób konkretny w dziedzinie szkolnictwa. Szkoły te należy popierać i stwarzać takie wartości, aby we wspólnocie z całym szkolnictwem w Polsce mogły przysłużyć się wspólnemu dobru społeczeństwa”.

Jan Paweł II, Łowicz, 14 czerwca 1999 r.

SUMMARY

Catholic education

Family is the first school in life. It is a communion of people, where we are given from father and mother the most important life lesson – lesson of love. From parents, our first educators, the man acquires cultural, ethical, social, spiritual and religious values. The institution which definitely exerts the influence on the education of a young man together with Christ and Church is a catholic school. It possesses a church entity and functions in a system of state education. It is defined by a Christian concept of the world and its purpose is integral formation of the learner focusing on his complete personality development progressing as a synthesis of intellectual, spiritual, emotional and physical formation.

At present (2009), there are 500 catholic institutions in Poland including gymnasiums, primary and secondary schools and universities as well. The university with the oldest traditions is The John Paul II Catholic University of Lublin and one of the youngest is Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. Other respected universities are The John Paul II Pontifical University in Cracow and Pontifical Faculties of Theology in Warsaw and Wrocław. A new phenomenon is establishing universities by convent entities. In particular, Jesuit University of Philosophy and Education ‘Ignatianum’ in Cracow features high dynamism of development.

All Catholic schools in Poland belong to the Catholic School Council which has legal personality being under the ecclesiastical and civil law. The council is a full member of the European Committee for Catholic Education in Brussels.

Magdalena Motyl